

НОВІТНЯ ВІТЧИЗНЯНА ІСТОРІОГРАФІЯ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ГЕТЬМАНАТУ ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО

О. ТАРАНЕНКО, В. ІВАЩЕНКО

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація

У запропонованій статті з'ясується стан наукового вивчення в українській історіографії аграрної політики Павла Скоропадського. Простежено процес формування історико-наукових поглядів на аграрну політику Гетьманату, виявлено і вивчено фактори, які впливають на формування сучасної української історичної думки.

Ключові слова: Українська Держава, аграрна політика Павла Скоропадського, сучасна українська історіографія.

Аннотация

В предлагаемой статье выясняется состояние научного изучения в украинской историографии аграрной политики Павла Скоропадского. Отслежен процесс формирования историко-научных взглядов на аграрную политику Гетманата, определены и изучены факторы, которые влияют на формирование современной украинской исторической мысли.

Ключевые слова: Украинская Держава, аграрная политика Павла Скоропадского, современная украинская историография.

Summary

In the offered research the state of scientific study the Ukrainian historiography of agrarian politics of P.Skoropadskiy is found out. Examined the process of historical and scientific views on agricultural policy of Getmanat, discovered and studied the factors that influence the formation of modern Ukrainian historical thought.

Key words: Ukrainian State, agricultural policy Skoropadsky, modern Ukrainian historiography.

Історіографічний аспект подій 1917–1920 рр. давно привертає увагу багатьох дослідників. На сьогодні існує великий масив різноманітних за змістом, різнопланових за проблематикою, а також за формою і жанром історіографічних досліджень, які так чи інакше стосуються нашої теми.

Варто зазначити, що протягом десятиліть обрана нами тема дослідження відверто й цілеспрямовано фальсифікувалась або ж просто замовчувалась науковцями колишнього СРСР. Історіографія за радянської доби була суперечливою і неоднозначною, її розвиток відбувався під пресом комуністичної ідеології, яка виключала об'єктивне і наукове вивчення проблеми. Радянською історіографією ігнорувался факт існування суверенної Української Держави у 1918 році, яка трактувалась як спроба реставрації «буржуазно-поміщицького режиму».

З відновленням української державності на початку 1990-х рр. розпочинається новий етап у розвитку історіографії з історії національно-визвольних змагань 1917–1920 рр., зокрема аграрної політики Павла Скоропадського. Вже в першій половині 1990-х рр. з'являються спроби переосмислення історіографічного матеріалу, присвяченого Гетьманату Павла Скоропадського. Так, В.Друмов та В.Шкварець¹ звернулися до аналізу зарубіжної історіографічної спадщини, присвяченої Українській Державі 1918 р. У статті проаналізовано праці П.Христюка, Д.Дорошенка, І.Мазепи, Л.Шанковського, Н.Полонської-Василенко,

О.Субтельного, В.Іваниса, С.Шелухіна, С.Доленги та ін. Для нас зазначена праця дещо втрачає свою значимість, оскільки В.Друмов та В.Шкварець у своєму дослідженні лише побіжно акцентували увагу на вивченні аграрної політики П.Скоропадського.

У другій половині 1990-х рр. вийшло друком декілька праць історіографічного характеру, в яких автори, окрім екскурсу в літературу про події 1917–1920 рр., вдаються до аналізу робіт з історії Української Держави. Однак більшість з них не є комплексними та системними. Автори подекуди звужують сферу історіографічного осмислення хронологічно або ж обмежуються побіжним оглядом літератури, достатнім для вирішення локальних проблем власного дослідження. Так, історіографи національно-визвольних змагань 1917–1920 рр. В.Капелюшний² та Л.Радченко³ мали на меті вивчення лише сучасного стану розробки проблеми, тоді як А.Буравченков⁴, Н.Земзюліна⁵ та М.Кармазіна⁶ зосередилися переважно на осмисленні досліджень соціальних та політичних явищ і процесів.

Першими спробами комплексного аналізу історіографії та концепції української революції стали роботи В.Солдатенка⁷, в яких опрацьовано насамперед праці М.Грушевського, В.Винниченка, П.Христюка, Д.Дорошенка, М.Шаповала, С.Петлюри, І.Мазепи. Однак монографії В.Солдатенка не є суто історіографічними роботами; в усякому разі, автор не ставить собі за мету системний розгляд відповідного масиву літератури. Цьому досліднику властиве вельми критичне ставлення як до творців Гетьманату і пропонованої ними моделі державного устрою, так і до публікацій прихильників гетьмана П.Скоропадського. Базуючись на порівняльному аналізі цих праць, В.Солдатенко розмірковує над проблемами інтерпретації подій 1917–1920 рр. в Україні (фактологія, концепція, періодизація, оцінка). Студії містять низку зауважень та спостережень щодо змісту зарубіжної історіографії з проблеми, а також деякі зауваження щодо тенденцій розвитку новітньої вітчизняної.

Здобутки і проблеми української історіографії з історії українських національно-визвольних змагань опрацьовуються Л.Зашкільняком, О.Павлишиним⁸, В.Капелюшним⁹ та низкою інших дослідників.

В.Капелюшний у своїй монографії з'ясовує питання періодизації історіографії історії українських визвольних змагань, характеризує окремі її етапи та загальні тенденції. Висвітлюючи доробок дослідників у вивченні економічної політики України у 1917–1921 рр., автор описує й історіографічну ситуацію з історії аграрної політики П.Скоропадського. Ф.Проданюк при вивченні на дисертаційному рівні внутрішньої політики Української Держави у вступній частині, в контексті розгляду історіографії теми дослідження коротко зупиняється на історіографії аграрної політики гетьмана¹⁰.

Н.Ковальова, вивчаючи аграрну політику українських національних урядів 1917–1921 рр. на прикладі діяльності Центральної Ради, Української Держави та Директорії УНР, частково зупиняється на історіографії з історії аграрної політики П.Скоропадського¹¹. Комплексно досліджуючи аграрну політику Української Держави, Г.Терела у відповідному розділі дисертації ґрунтовно, максимально об'єктивно аналізує стан наукової розробки теми¹².

Вагомий внесок у розвиток вітчизняної історіографії історії аграрної політики Павла Скоропадського зробив Б.Малиновський, який дослідив аграрну політику Австро-Угорщини та Німеччини в Україні у 1918 р.¹³ Г.Пітик, вивчаючи селянське питання в період з квітня 1918 р. по серпень 1919 р., докладно зупиняється на аграрній політиці Гетьманату, але побіжно з'ясовує історіографію теми, що нас цікавить¹⁴.

На початку 2000-х рр. історіографічні проблеми історії Української Держави стали об'єктом наукового вивчення на дисертаційному рівні таких авторів, як С.Грибоедов¹⁵, С.Гнатюк¹⁶ та інших.

Визначаючи спільне та відмінне у поглядах мемуаристів та дослідників на внутрішню та зовнішню політику Української Держави, С.Грибоедов проаналізував й історіографію історії аграрної політики Павла Скоропадського. С.Гнатюк, з'ясовуючи основні висновки,

оцінки та трактування історії Української Держави, що сформувалася в рамках різних теоретичних напрямків і груп, побіжно зупинився на історіографії з історії аграрної політики Гетьманату. Інтерес для нас представляє, крім того, дисертація О.Яся¹⁷, в якій досліджується еволюція державницької школи української історіографії після Другої світової війни.

О.Реєнт також зупиняється на історіографічному аспекті аграрної політики П.Скоропадського¹⁸. Історик з'ясовує, як аграрні перетворення Гетьманату оцінювали сучасники з табору політичних противників Гетьманату – П.Христюк, І.Мазепа, В.Винниченко, а також його прихильники – Д.Дорошенко, В.Липинський, Н.Полонська-Василенко, сучасні науковці Ф.Проданюк, В.Верстюк.

На поцінування заслуговує об'єктивний аналіз радянської та зарубіжної історіографічної спадщини земельної політики П.Скоропадського, запропонований Н.Земзюліною. Дослідниці вдалося об'єднати створені у різний час роботи в цілісну картину, з'ясувавши еволюцію історичних поглядів на земельну політику П.Скоропадського¹⁹.

В.Лозовий, розглядаючи процес розробки земельного законодавства уряду Української Держави, аналізуючи соціально-економічні засади аграрного реформування, основну увагу приділяючи ставленню українського селянства до аграрної політики гетьмана, в загальних рисах з'ясував висвітлення аграрної політики П.Скоропадського у працях радянських, зарубіжних та сучасних вітчизняних істориків²⁰. Р.Піріг, з'ясовуючи соціально-економічні та політичні підстави проведення, процес підготовки законодавчих актів, ставлення різних суспільних верств і головні причини невдач, як він вважає, земельної реформи гетьмана, частково проаналізував і здобутки історіографії з історії його аграрної політики²¹.

У центр уваги вітчизняних істориків поступово потрапляє й історія самого гетьманського середовища – з'являється ціла група вчених, які детально і всебічно вивчають різні аспекти існування руху. Так, зокрема, в одній зі статей Т.Осташко висвітлено роль П.Скоропадського в організації та поширенні гетьманського руху в середовищі української еміграції²². В іншій своїй праці дослідниця зробила спробу історіографічного огляду гетьманських періодичних видань 1920-х – початку 1930-х рр.²³ В.Масненко в одній зі своїх розвідок проаналізував погляди В.Липинського на аграрну реформу в Україні та ставлення В.Липинського до політики гетьмана П.Скоропадського, зокрема до її аграрної складової²⁴.

Таким чином, сучасний стан української історіографії з історії українських національно-визвольних змагань 1917–1920 рр. переконує у тому, що історіографія історії аграрної політики Павла Скоропадського є предметом постійного наукового інтересу новітніх вітчизняних історіографів. Водночас спеціальних історіографічних праць з історії аграрної політики Української Держави поки що немає, а у згаданих вище вона представлена епізодично. Все це спонукає до подальшої роботи над цією темою.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

¹ Друмів В., Шкварець В. Українська Гетьманська Держава 1918 р. у висвітленні зарубіжної історіографії // Останній Гетьман: Ювілейний збірник пам'яті Павла Скоропадського. 1873–1945 рр. – К., 1993. – С.113–120.

² Капелюшній В. Українська державність 1917–1920 рр. у вітчизняній історіографії 90-х рр. // Наукові записки з історії України Кіровоградського педагогічного університету ім. В.К.Винниченка. – К., 1998. – Вип.7. – С.41–43.

³ Радченко Л. Сучасна історіографія національно-демократичної революції в Україні 1917–1920 рр. – Харків, 1996. – 120 с.; *іт ж.* Національно-демократична революція в Україні 1917–1920 рр. у новітній вітчизняній та зарубіжній літературі: Автореф. дис... канд. іст. наук. – Харків, 1996. – 20 с.

- ⁴ Буравченков А. Питання зовнішньої політики Української Держави гетьмана П.Скоропадського в українській історіографії // Спеціальні галузі історичної науки: Збірник на пошану М.Я.Варшавчика. – К., 1999. – С.189–194.
- ⁵ Земзюліна Н. Аграрне питання в Українській революції: в пошуках шляхів розв'язання: (Історіографічний нарис). – К., 1998. – 124 с.
- ⁶ Кармазіна М. Ідея державності в українській політичній думці. – К., 1998. – 163 с.
- ⁷ Солдатенко В. Українська революція. Історичний нарис: Монографія. – К., 1999. – 975 с.; його ж. Українська революція: концепція та історіографія. – К., 1997. – 507 с.
- ⁸ Павлишин О. Історіографія української революції 1917–1921 рр. // Українська історіографія на зламі ХХ і ХХІ століть: здобутки і проблеми: Колективна монографія / За ред. Л.Зашкільняка. – Львів., 2004. – С.168–183.
- ⁹ Капелюшний В. Здобута і втрачена незалежність: Історіографічний нарис української державності доби національно-визвольних змагань (1917–1921 рр.): Монографія. – К., 2003. – 608 с.
- ¹⁰ Проданюк Ф.М. Внутрішня політика Української Держави (29 квітня – 14 грудня 1918 р.): Дис... канд. іст. наук. – К., 1997. – 217 с.
- ¹¹ Ковальова Н. Аграрна політика українських національних урядів (1917–1921 рр.): Дис... канд. іст. наук. – Дніпропетровськ, 1999. – 185 с.
- ¹² Терела Г. Аграрна політика Української Держави П.Скоропадського: Дис... канд. іст. наук. – Полтава, 2000. – 219 с.
- ¹³ Малиновський Б. Аграрна політика Австро-Угорщини та Німеччини в Україні, 1918 р.: Дис... канд. іст. наук. – Дніпропетровськ, 2001. – 251 с.
- ¹⁴ Пітик Г. Селянське питання в політиці Української Держави, Директорії УНР, Раднаркому УСРР (квітень 1918 – серпень 1919 рр.): Автореф. дис... канд. іст. наук. – К., 2008. – 23 с.
- ¹⁵ Грибоєдов С. Українська Держава гетьмана П.Скоропадського: Історіографічне дослідження: Дис... канд. іст. наук. – К., 2001. – 192 с.
- ¹⁶ Гнатюк С. Внутрішня політика гетьманату П.Скоропадського (1918 р.): Українська історіографія проблеми: Дис... канд. іст. наук. – К., 2002. – 249 с.
- ¹⁷ Ясь О. Державницька традиція в українській зарубіжній історичній науці 1945–1991 рр.: Автореф. дис... канд. іст. наук. – К., 2000. – 19 с.
- ¹⁸ Реєнт О. Павло Скоропадський. – К., 2003. – 304 с.
- ¹⁹ Земзюліна Н. Земельна політика П.Скоропадського в радянській та зарубіжній історіографії // Український селянин. – 2004. – Вип.8. – С.57–59.
- ²⁰ Лозовий В. Аграрна політика уряду П.Скоропадського і селянство // Київська старовина. – 2005. – №3. – С.94–106.
- ²¹ Пиріг Р. Земельна реформа гетьмана Павла Скоропадського: спроби проведення та причини невдачі // Український історичний журнал. – 2006. – №3. – С.68–84.
- ²² Осташко Т. Павло Скоропадський – лідер українського гетьманського руху // Український історичний журнал. – 2008. – №4. – С.96–110.
- ²³ Осташко Т. Історіографічний огляд гетьманських періодичних видань 1920-х – початку 1930-х рр. // Історіографічні дослідження в Україні. – 2002. – Вип.11. – С.121–132.
- ²⁴ Масненко В. Погляди В.Липинського на аграрну реформу в Україні // Український селянин. – 2008. – Вип.11. – С.22–27.